

УДК [911.53] (477.86)

DOI: 10.31652/2786-5665-2023-3-87-101

Хімич М.І.

викладач кафедри екології та безпеки життєдіяльності

Уманський національний університет садівництва

uzhela.mariya1994@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2383-5636>

ОЦІНКА САКРАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Одним із важливих напрямків туристсько-рекреаційної діяльності населення є сакральний туризм. Під сакральним туризмом розуміється здійснення подорожей до природних і створених людиною ландшафтних комплексів, що мають священне, духовне значення. В Івано-Франківській області впродовж багатьох сторіч створено багато таких комплексів, за кількістю сакральних пам'яток цей регіон посідає одне з провідних місць в Україні. До природних сакральних ландшафтних комплексів належать ліси, урочища, джерела, що представниками різних віросповідань у різні часи визнавалися священними. Антропогенними сакральними об'єктами є церкви, каплиці, дзвіниці, монастирі, костели, синагоги та інші культові споруди. Запропоновано методику обчислення оцінки сакральних ландшафтних комплексів із погляду туризму й рекреації. Основними параметрами сакральності є показник комплексної статусної потужності та коефіцієнт локалізації сакральних ландшафтних комплексів, добуток яких утворює комплексний показник сакралізації простору. Визначено, що найвище значення комплексного показника сакралізації простору має Івано-Франківський район.

Ключові слова: сакральний ландшафтний комплекс, сакральний об'єкт, показник комплексної статусної потужності, коефіцієнт локалізації сакральних ландшафтних комплексів, комплексний показник сакралізації простору, Івано-Франківська область.

Khimich M.I. EVALUATION OF THE SACRED LANDSCAPE COMPLEXES OF THE IVAN-FRANKIV REGION

Abstract. One of the important directions of tourist and recreational activities of the population is sacred tourism. Sacred tourism refers to trips to natural and man-made landscape complexes that have sacred and spiritual significance. Many such complexes have been created in the Ivano-Frankivsk region over many centuries, and in terms of the number of sacred monuments, this region occupies one of the leading places in Ukraine. Natural sacred landscape complexes include forests, tracts, springs, which were recognized as sacred by representatives of different faiths at different times. Anthropogenic sacral objects are Orthodox, Greek-Catholic and Roman-Catholic churches, chapels, belfries, monasteries, synagogues and other cult buildings. Ancient anthropogenic sacral objects (those that believe to the epochs of Old Kyiv State and Halych-Volyn Rus Kingdom), sacral building of the times of Polish Kingdom, Austrian and Austro-Hungarian Empires and the Second Polish Republic, are differentiated. We don't recognize as sacral objects cult buildings created during the epoch of Independent Ukraine because they didn't have a sacral significance not only in church and religious sphere but also in a social context. A methodic of estimation sacral objects calculation from the touristic and recreation point of view is proposed. Main parameters of sacredness are the indicator of complexed status capacity and the coefficient of localization of sacred objects, the product of both parameters shapes a complexed indicator of sacralization of the space. It is defined that the highest indicator of complexed status capacity of sacred objects in the Ivano-Frankivsk region has the Ivano-Frankivsk district, the most index of the coefficient of localization has the Kosiv district. The Ivano-Frankivsk district of the Ivano-Frankivsk region has got the highest index of the complexed indicator of sacralization of the space. The estimation of sacral objects of the Ivano-Frankivsk region has an important significance for clustering the researched territory and shaping its sacral and geographical zoning.

Key words: sacred landscape complex, sacral object, indicator of complexed status capacity, coefficient of localization of sacred objects, complexed indicator of sacralization of the space, Ivano-Frankivsk region.

Постановка науково-практичної проблеми. Івано-Франківська область є одним із регіонів України, що традиційно характеризуються високою релігійністю, вираженою, зокрема, у значній кількості сакральних споруд, побудованих від доби Середньовіччя до нашого часу. Найновіші культові споруди, засновані в роки незалежності України, ми не братимемо до уваги як такі, що не встигли за кілька десятиріч набути певної знаковості, стати дійсно сакральними об'єктами. Ті ж сакральні об'єкти, що споруджені до 1939 р., мають неоднакове сакральне значення в силу різного ступеню комплексності, розмірності, структурованості. Деякі з цих об'єктів є дуже давніми, архітектурно оригінальними, або з інших причин набули особливого значення для вірян. Оцінити роль тих чи інших культових об'єктів Івано-Франківщини у формуванні сакральної сфери як регіону в цілому, так і в розрізі адміністративних районів, можна завдяки застосуванню математичних методів, покликаних сформуванню якомога об'єктивнішу й точнішу картину дійсності.

Актуальність і новизна дослідження. Плекання духовної культури українського народу є однією з основних передумов усебічного відродження нації та становлення незалежної Української держави. Івано-Франківська область ще від старокиївських часів заселена українцями і є регіоном із дуже давньою історією й традиційно високим рівнем релігійності населення. Упродовж XVIII – початку XX ст., тобто часів гегемонії російської церкви на теренах України у складі Російської імперії, важливим чинником не лише розвитку духовної культури українців Прикарпаття, а й збереження їхньої національної самобутності, була Українська Греко-Католицька Церква. Значення УГКЦ в житті Івано-Франківщини, як і всієї Галичини не зменшилося й після відновлення незалежності України, відколи –

й аж до останнього часу – на більшій частині території нашої держави панівною лишалася православна церква московського патріархату. Саме до УГКЦ – попри досить значне поширення культових споруд інших конфесій, особливо Православної Церкви України, а також нехристиянських сакральних об'єктів – у наш час належить більшість релігійних пам'яток в Івано-Франківській області, що й визначає головні риси сакральної сфери цього регіону.

Попри достатню висвітленість різних сторін церковного життя в Україні, малодослідженими лишаються суспільно-географічні аспекти поширення сакральних об'єктів на Прикарпатті, зокрема їхнє значення в контексті розвитку рекреації та туризму в регіоні. Нашим намаганням заповнити зазначену прогалину й зумовлена новизна цього дослідження.

Зв'язок теми з важливими науково-практичними завданнями. Серед різних природних і антропогенних ландшафтних комплексів, що традиційно мають вагоме туристсько-рекреаційне значення, недостатньої уваги, зокрема в контексті розвитку рекреації й туризму, надається об'єктам сакральної сфери – церквам, монастирям, костелам, синагогам тощо, багато з яких є оригінальними за архітектурою, мають неординарну історію, пов'язану з воєнно-політичними подіями, або наділені атрактивністю іншого характеру. Тому у своїй статті ми намагаємося дати оцінку сакральним об'єктам як для Івано-Франківської області в цілому, так і для окремих її адміністративних районів.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. За останні десятиріччя фундаментальні праці, присвячені сакрально-географічним проблемам, належать англійському географу К. Парку (*Park, 1994*), який охарактеризував різноманітні прояви священного в найширшому просторовому вимірі, та українським ученим, які розглядали від-

повідні питання як у загальному суспільно-географічному контексті (*Shabliu, 2001*), так і як самодостатню географічну дисципліну (*Shevchuk, 1999*). Важливе значення мають дослідження сакральної сфери, проведені з ландшафтознавчих позицій М. Д. Гродзинським (*Hrodzynskiy, 2005*), який розумів сакральний ландшафт як «образ священного простору», К. В. Мезенцевим і Ю. Л. Когатьком (*Mezentsev, Kohatko, 2009*), які розглядають сакральні ландшафти як сукупність священних місць і просторів у межах певної території, В. М. Воловиком (*Volovyk, 2013*), який особливо наголошує на проблемі взаємодії людини та Священного, В. В. Канською й М. І. Мокрій (*Kanska, Mokriy, 2019*), які окреслюють місце культових споруд серед антропогенних заповідних об'єктів, Г. І. Денисюком (*Denysuk, Volovyk, Yatsentiuk & Kiziun, 2022*), який топологізує сакральні ландшафтні комплекси з позицій антропогенного ландшафтознавства, та іншими науковцями.

Метою статті є систематизація сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області та їх оцінка з погляду туризму та рекреації.

Викладення основного матеріалу. Ми розуміємо сакральний об'єкт як такий об'єкт, що має особливе духовно-релігійне значення та відображає історію та культуру певного регіону (*Khimich, 2023*).

Аналіз сакрального ландшафту чи місця розглядають через призму двох дослідницьких аспектів:

а) матеріальний, який представлений об'єктами, ландшафтами або місцями, які виконують або можуть виконувати сакральні функції;

б) духовний, де сакральні функції розглядаються як надбудова над об'єктом, місцем чи ландшафтом або як його функції (*Volovyk, 2013; Denysuk, 2015*).

Отже, усі сакральні об'єкти характеризуються дуалізмом, тобто наявністю матеріальної (фізичної) складової і прояву духовного. Ми лишаємо поза контекстом нашого дослідження суто духовні феномени, натомість акцентуємо на дослідженні матеріальної основи сакральних об'єктів.

Сакральні об'єкти виступають найменшими типологічними структурами, аналогічно до рангу фацій у ландшафтознавстві. Поєднання кількох сакральних об'єктів разом із прилеглими до них територіями формують сакральні ландшафти. Аналіз передумов їх формування та територіального поширення спрямований на отримання нових знань про навколишнє середовище й відображає сприйняття геопростору крізь призму взаємозв'язку суб'єкта (людини) і сакрального об'єкта. Ми у своїй роботі не ставимо на меті детальне дослідження сакральних ландшафтів, зосереджуючись на сакральних об'єктах.

Г. І. Денисюк, аналізуючи людське сприйняття структур сакрального простору, доводить що воно виражається через ієрофанію (переживання), яке дозволяє визначити особистий простір з виділенням сакрального ядра (культові або релігійні ландшафти, сакральні місця) і профанної (*Denysuk, Volovyk, Yatsentiuk & Kiziun, 2022*) периферії. Досліджуючи горизонтальну будову складових сакрального простору, що вміщує сакральні ландшафти і місця, Г. І. Денисюк використовує поняття «гетеротопії». Дане поняття запроваджене французьким філософом М. Фуко в його праці «*Of Other Spaces*» (*Foucault, Miskowiec, 1986*). Гетеротопія вказує на особливі місця або простори, які існують у реальному світі, але мають нестандартні, інші функції та значення, порівняно з оточуючим середовищем.

У контексті гетеротопії Г. І. Денисюк виділяє такі типи «сакральних ядер»:

- до антропогенних «ядер» відносять

релігійні (культові) об'єкти та ландшафти: капища, городища, кургани, церкви, костели, синагоги, монастирі, кладовища, цвинтарі, катакомби, лабіринти тощо;

- до природних: частину політеїстичного підкласу язичницької і неоязичницької групи варіантів класу сакральних ландшафтів (Denysuk, 2012) і представлених водними джерелами, священними гаями, окремими деревами, які використовуються для ритуальних потреб;

- місця сили, пов'язані з геоактивними «сальюберогенними» (властивість геологічних формацій виробляти певну форму енергії або радіації) структурами (гори Брокен, Олімп, Кайлас, Еверест, Говерла, Шаста, Улуру, Фудзіяма; озера Мертве, Байкал, Поянху; долина Смерті, плато Наска, кратер Дарваза, море Диявола, острови Сейбл, Пасхи) (Denysuk, Volovyk, Yatsentiuk & Kiziun, 2022).

У нашому дослідженні сакральний простір ми розглядаємо з точки зору природничої моделі, запропонованої Г. І. Денисюком. Згідно з цією моделлю, сакральний простір представлений частиною простору ландшафтної сфери й охоплює як антропогенні, натурально-антропогенні, так і натуральні (природні) ландшафти (Denysuk, 2012; Volovyk, 2013).

О. В. Міщенко зазначає, що будь-яка сакралізація пов'язана з пошуком центру (ядра). Для визначення змісту цього поняття важливо дослідити генезу сакрального, тобто те, що освячується людиною або групою людей і відіграє функцію ядра сакрального ландшафту. Загалом дослідниця у визначенні поняття «сакральний ландшафт» виділяє такі підходи як: релігійний, подієвий, соціокультурний, хоча на практиці той самий сакральний ландшафт одночасно може мати релігійне, подієве, символічне, а також міфологічне походження, тому при трактуванні цього терміну доцільно використовувати інтегрований підхід

(Mishchenko, 2018).

О. В. Міщенко за генезисом сакральні ландшафти класифікує на дві великі групи:

- природні та природно-антропогенні;
- антропогенні (Mishchenko, 2018).

Отже, сакральні об'єкти виступають «ядрами» або «центрами» при формуванні структури сакрального простору, сакральної сфери чи сакральних ландшафтів. Такі об'єкти можуть мати природну (натуральну), природно-антропогенну та антропогенну генезу.

Природні сакральні ландшафти – найменш чисельні, вони сформовані лише із природних складових. Природно-антропогенні сакральні ландшафти – це територіальні системи, в яких взаємозв'язані і взаємодіють природна та антропогенна складові (Mishchenko, 2019) О. В. Міщенко зазначає, що подекуди чітку межу між природним і природно-антропогенним ландшафтом виявити складно (Mishchenko, 2019), ми погоджуємося з таким твердженням.

Сакралізація природних ландшафтних комплексів відбувалася з давніх часів ще до появи релігій. Так, у біблійних текстах знаходимо, що дуже часто місцем «розмови з Богом» чи іншого контакту з «вищими силами» були вершини гір, водні об'єкти, печери та інші місця з незвичними формами рельєфу. Преображення Господнє відбулось на горі Фавор, цілюще джерело «Гіхон» згадується в Біблії, як місце зцілення, Ісус похований у вапняковій печері – «Гріб Господній». Традицію сакралізації пам'яток неживої природи можна спостерігати і до сьогодні, наприклад, багато церков, храмів та монастирів у місцевості з складним і неоднорідним рельєфом будують на підвищених відкритих ділянках.

Територія Івано-Франківщини є заселеною ще з епохи неоліту. І, починаючи з цих часів, населення згаданої місцевості знаходило в природних ландшафтних комплексах духо-

вний (сакральний) зміст. Це були різні нерівності рельєфу, кам'яні утворення, відкриті і підземні водні джерела та інші гідрооб'єкти, порожнини, вікові дерева тощо. Люди вірили в надприродну силу цих місць, вважали, що вони наділені духовними властивостями.

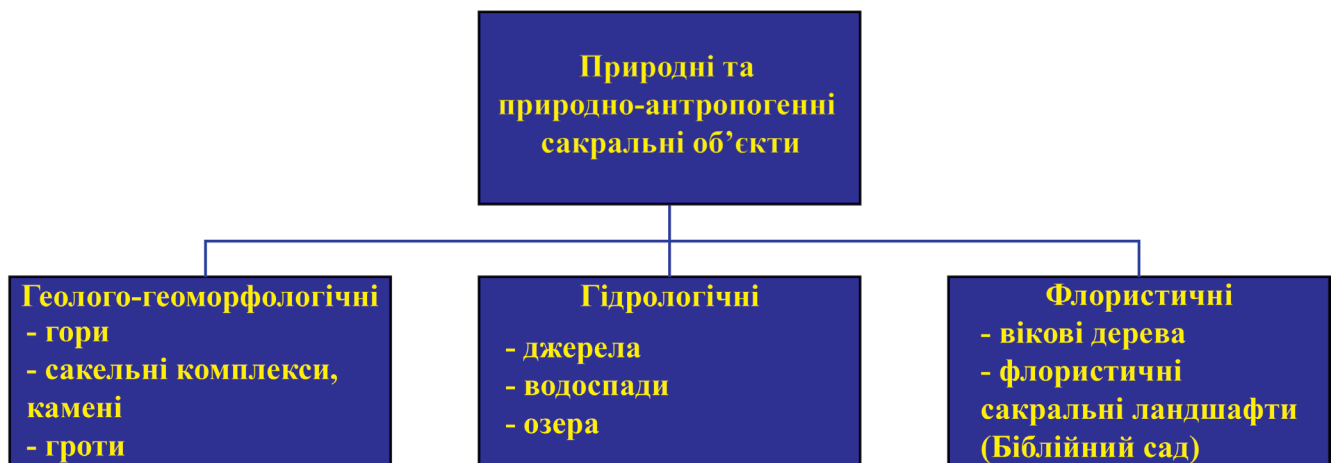
Дослідниця Л. Г. Отрошко так пояснює особливості сакралізації «процес сакралізації природного довкілля відбувається у свідомості за участю несвідомого, шляхом надання предметам, подіям чи явищам символічного змісту і значення, що разом становлять символічний смисл» (Отрошко, 2012).

В. В. Канська, розглядаючи причини

ливність і значущість, володіють атрактивними властивостями і потребують особливого ставлення.

Природні та природно-антропогенні сакральні ландшафтні комплекси Івано-Франківської області представлені об'єктами живої (вікові дерева, флористичні ландшафти) та неживої природи (вершини гір, скельні утворення, гідрооб'єкти).

Аналізуючи походження природних та природно-антропогенних сакральних ландшафтів території дослідження їх можна класифікувати на: геолого-геоморфологічні, гідрологічні та флористичні (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація природних та природно-антропогенних сакральних об'єктів Івано-Франківської області за генезою (розроблено автором)

сакралізації ландшафтів Поділля, зазначає, що «часто причиною сакралізації ландшафту стає його унікальність через пейзажні чи лікувальні особливості: незвичайні обриси скель, гір чи пагорбів, вікове дерево, джерело із цілющою водою, печери, карстові провали тощо. Тобто сакралізація залежить від естетичних чи інших властивостей ландшафту, цінних для певного суспільства» (Kanska, 2010).

Природні сакральні ландшафтні комплекси – це природні утворення, особливі місця або об'єкти, які мають духовну, релігійну або священну цінність для певних культур та віровчень. Вони мають виняткову цінність, важ-

Чинники формування, різноманітність, особливості поширення геолого-геоморфологічних пам'яток безпосередньо залежать від тектонічної будови та літологічного складу гірських порід, ендегенних і екзогенних сил та процесів, а також від фізико-географічного положення території дослідження. Геологічні й геоморфологічні пам'ятки, поряд із гідрологічними, є типами пам'яток неживої природи, головною ознакою яких є морфологічна виразність і значна відслоненість, тобто наявність геоморфологічного складника.

Складна геологічна та геоморфологічна будова території Івано-Франківського При-

карпаття проявилася у формуванні численних і різноманітних пам'яток неживої природи, багато з яких люди наділяли надзвичайними властивостями, вірили в їхню духовну силу. На території дослідження за предметним принципом виділяються такі типи геологічних природних пам'яток:

– *стратиграфічні*, які представлені природними і штучними відслоненнями гірських порід, що є типовими розрізами різних підрозділів і меж, вони є морфологічними ознаками рельєфу земної поверхні. Це можуть бути урвища, останці, сейсмодислокації, нагромадження обвалених порід тощо;

– *тектонічні*, які мають морфологічні риси рельєфу або особливості геологічної

– *гідрогеологічні* – місцезнаходження унікальних водоспадів, джерел як цікавих геоморфологічних, стратиграфічних і тектонічних пам'яток неживої природи.

У переважній більшості геологічні пам'ятки Івано-Франківської області мають комплексну цінність, і тому вони поділяються на підкласи пам'яток – геолого-геоморфологічні, гідролого-геоморфологічні, стратиграфічно-тектонічні, стратиграфічно-геоморфологічні тощо (Khimich, 2022).

Аналізуючи природні (натуральні) та природно-антропогенні ландшафтні комплекси, які мають сакральний характер, у Івано-Франківській області ми вирізнили такі їх групи (рис. 2).

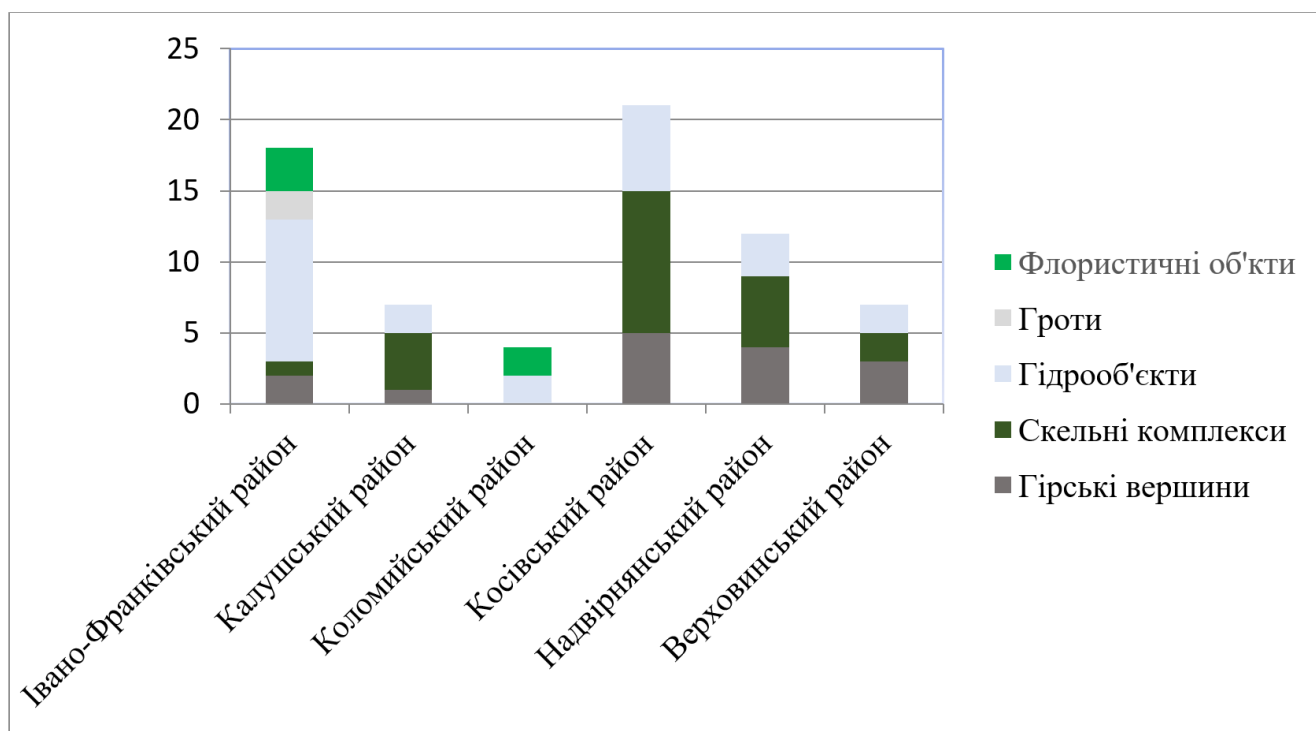

Рис. 2. Співвідношення груп природних та природно-антропогенних сакральних ландшафтів

структури, що показують наслідки діяльності тектонічних і неотектонічних процесів;

– *геоморфологічні*, формування яких зумовлене ендегенними й екзогенними процесами. Це можуть бути гірські масиви, скелі, химерні форми рельєфу, форми карсту тощо;

З діаграми бачимо, що найбільший відсоток сакральних об'єктів у групі природних (натуральних) та природно-антропогенних об'єктів припадає на гідрооб'єкти (36%), скельні комплекси та камені становлять 34% природних та природно-антропогенних са-

кральних об'єктів, на вершини гір припадає 21%, флористичні об'єкти – 7%, гроти – 3%.

До групи природних та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів ми відносимо ті об'єкти і ландшафти, які сформувалося без значного впливу людини в результаті природних процесів та еволюції навколишнього середовища протягом тривалого часу. Вони вражають своєю красою і унікальністю, про них відомо багато легенд та містичних переказів, що є результатом комбінації релігійних, культурних та природних факторів, які роблять ці природні явища особливими і важливими для людей.

Маркерами антропогенних сакральних ландшафтів слугують культові об'єкти попередніх культур і об'єкти архітектури та містобудування сучасних етносів (*Mishchenko, 2019*).

Антропогенний сакральний об'єкт – це сакральна (релігійна) споруда, яка створена людиною з метою релігійного або духовного використання.

Антропогенні сакральні об'єкти Івано-Франківщини представлені дерев'яними та мурованими церквами, монастирями, костелами, синагогами, також в області є одна кірха. Таке різноманіття антропогенних сакральних об'єктів є наслідком впливу певних чинників та умов, що склалися і проявлялися в межах області. В результаті сформувався етнічний, соціальний та релігійний склад населення, що досить чітко відобразилося на типах сакральних об'єктів. Для проведення дослідження з наявних релігійних об'єктів області було відібрано 614 пам'яток, серед яких 77% складають дерев'яні церкви (472 об'єкти), 13% – муровані церкви (80 об'єктів) та 1 мурована каплиця, 6% – костели (37 об'єктів), 2% – монастирі (14 об'єктів), 1,5% – синагоги (9 об'єктів). Це ті сакральні споруди, які були збудовані до 1939 року, і їхня давність є вагомим чинни-

ком утвердження їхнього сакрального змісту, оскільки ці споруди пережили заборони існування, переслідування, руйнування. Навіть, не зважаючи на зміну релігійної та етнічної належності, яка відбувалася у результаті зміни влади чи релігійного напрямку, ці сакральні об'єкти зберігали свій сакральний зміст.

Для здійснення інтегральної оцінки сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області ми з використанням математичних методів одержали показник сакралізації простору, який є вимірюванням сакральної насиченості простору в межах області, району й окремих об'єктів з погляду їхньої атрактивності та можливості використання для туристичних і рекреаційних цілей.

Так, комплексний показник сакралізації простору « A_k » дорівнює добутку показника комплексної статусної потужності « W » та коефіцієнту локалізації сакральних ландшафтних комплексів « L ».

Зважаючи на те, що об'єкти сакральної сфери області мають різні рівні статусів пам'яток (міжнародного ЮНЕСКО, національного, місцевого значення), а деякі взагалі не перебувають під особливим захистом держави, то для визначення показника комплексної статусної потужності « W » об'єктів сакральної сфери області ми пропонуємо застосовувати коефіцієнти які би об'єктивно показували статусну вагу досліджуваних об'єктів.

Також при здійсненні оцінки об'єктів сакральної сфери антропогенного походження ми враховували кількість архітектурних споруд якими представлений об'єкт сакральної сфери, це можуть бути об'єкти представлені однією основною архітектурною спорудою, об'єкти – основною і допоміжною архітектурними спорудами, а також об'єкти, які представлені комплексом архітектурних споруд. Тобто, при визначенні показника комплексної статусної потужності антропогенних об'єктів

додавався ще показник оцінки кількості сакральних споруд.

Коефіцієнт локалізації L сакральних ландшафтних комплексів визначається як добуток відношень щільності об'єктів у районі до загальної щільності об'єктів (відносна щільність) у області та відношень густоти населення у районі до загальної густоти населення в області (відносна густота). Тобто, це співвідношення між тим, скільки об'єктів та населення зосереджено в певному районі порівняно з їх розподілом по всій області.

1. Показник комплексної статусної потужності W_A антропогенних сакральних ландшафтних комплексів.

$$N_{Ai} = \sum_{j=1}^4 x_{ij} = x_{i1} + x_{i2} + x_{i3} + x_{i4}$$

$$N_{Ai} = \sum_{j=1}^3 y_{ij} = y_{i1} + y_{i2} + y_{i3}$$

$$W_{Ai} = \sum_{j=1}^4 w_j x_{ij} + 0,5 \sum_{j=1}^3 k_j y_{ij}$$

$$w_j = \{0,4; 0,3; 0,2; 0,1\}$$

$$k_j = \{0,5; 0,3; 0,2\}$$

де N_A – загальна кількість антропогенних сакральних ландшафтних комплексів у районі; x_{i1} – кількість ландшафтних комплексів у районі, що мають статус пам'ятки міжнародного значення «Юнеско»; x_{i2} – кількість ландшафтних комплексів у районі, що мають статус пам'яток національного значення; x_{i3} – кількість ландшафтних комплексів у районі, що мають статус пам'яток місцевого значення; x_{i4} – кількість ландшафтних комплексів у районі, які не мають охоронного статусу, але мають сакральний характер; w_j – коефіцієнти статусу захисту об'єкта, де 0,4 отримують об'єкти міжнародного «Юнеско», 0,3 – національного, 0,2 – місцевого значення, 0,1 – об'єкти які не перебувають під захистом держави; y_{i1} – кількість сакральних ландшафтних комплексів у районі, які представлені комплексом релігійних споруд є або можуть бути релігійними, паломницькими та туристичними центрами; y_{i2} – кількість сакральних ландшафтних комплексів у районі, які представлені основною і допоміжною архітектурними спорудами, в яких здійснюється або здійснювалося богослужіння; y_{i3} – кількість сакральних ландшафтних комплексів у районі, які представлені основною архітектурною одиницею, в якій здійснюється або здійснювалося богослужіння, k_j – коефіцієнти оцінки кількості споруд, де 0,5 отримують комплекси сакральних споруд, 0,3 – ландшафтні комплекси, які складаються з основної та допоміжної будівлі, 0,2 – об'єкти, які представлені однією основною спорудою, i – номер району.

2. Коефіцієнт локалізації сакральних ландшафтних комплексів:

$$L_i = \frac{n_i}{n} \cdot \frac{D_i}{D},$$

де:

$n_i = \frac{N_i}{S_i}$ – щільність ландшафтних комплексів у районі, де N_i – кількість ландшафтних комплексів у

районі, S_i – площа району;

$n = \frac{N}{S}$ – щільність ландшафтних комплексів у області, де N – кількість ландшафтних комплексів у області, S – площа області;

$D_i = \frac{P_i}{S_i}$ – густина населення в районі, де P_i – кількість населення у районі, S_i – площа району;

$D = \frac{P}{S}$ – густина населення області, де P – кількість населення у області, S – площа області.

3. Інтегральний показник сакралізації простору району

$$A_i = L_i \cdot W_i$$

Уявлення про площу, кількість і густоту населення адміністративних районів області дає табл. 1.

Таблиця 1. Площа, кількість і густина населення адміністративних районів Івано-Франківської області
Дані для розрахунків щодо антропогенних сакральних ландшафтних комплексів представлені

№	Назва району	Площа району (S), км ²	Населення (P), осіб	Густина населення (D), осіб/км ²
1.	Івано-Франківський район	3 913	559 866	143,08
2.	Коломийський район	2476,7	277 700	112,12
3.	Косівський район	877,2	85063	96,97
4.	Верховинський район	1248,3	30479	24,41
5.	Надвірнянський район	1862,1	130250	69,95
6.	Калуський район	3562,7	284704	79,91
	Івано-Франківська область	13940	1368062	98,13

в табл. 2.

Таблиця 2. Дані для розрахунків щодо антропогенних сакральних об'єктів Івано-Франківської області

№	Назва району	N_A	x_{i1}	x_{i2}	x_{i3}	x_{i4}	y_{i1}	y_{i2}	y_{i3}
1.	Івано-Франківський район	220 (4)	1	20 (4)	137	62	5	165	50
2.	Коломийський район	161 (4)	1	6 (3)	129 (1)	25	4	132	25
3.	Косівський район	40	-	22	9	9	-	37	3
4.	Верховинський район	13	-	9	2	2	-	13	-
5.	Надвірнянський район	40	-	11	15	14	1	37	2
6.	Калуський район	131 (1)	-	1	115 (1)	15	1	121	9
	Івано-Франківська область	605 (9)	2	69	408	127	11	505	89

Результати обрахунків для антропогенних ландшафтних комплексів представлені в табл. 3.

Таблиця 3. Результати обрахунків для антропогенних сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області

№	Назва району	Щільність об'єктів	W_A	L_A	A_A	Ранг
1.	Івано-Франківський район	0,0572	72,2	1,8954	136,8540	1
2.	Коломийський район	0,0666	54,9	1,7293	94,9401	2
3.	Косівський район	0,0456	15,15	1,0240	15,5140	4
4.	Верховинський район	0,0104	5,25	0,0587	0,3086	6
5.	Надвірнянський район	0,0215	14	0,3483	4,8762	5
6.	Калуський район	0,0370	44,3	0,6847	30,3345	3
	Івано-Франківська область	0,0440				

Аналізуючи показник щільності антропогенних сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області бачимо, що найбільше значення він має в Коломийському районі, також високий показник щільності має Івано-Франківський адміністративний район. Середні значення даного показника мають Косівський та Калуський райони. Низькі результати мають Надвірнянський та Верховинський райони.

За показником комплексної статусної потужності антропогенних сакральних ландшафтних комплексів « W_A » найбільшу кількість балів отримує Івано-Франківський район.

Показник комплексної статусної потужності W_p природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів.

$$N_{Pi} = \sum_{j=1}^3 z_{ij} = z_{i1} + z_{i2} + z_{i3}$$

$$N_{Pi} = \sum_{j=1}^3 r_j z_{ij}$$

$$r_j = \{0,5; 0,3; 0,2\}$$

N_{Pi} – загальна кількість природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів у районі; z_{i1} – кількість ландшафтних комплексів у районі, що мають статус пам'яток національного значення; z_{i2} – кількість ландшафтних комплексів у районі, що мають статус пам'яток місцевого значення; z_{i3} – кількість ландшафтних комплексів у районі, які не мають охоронного статусу, але мають сакральний характер; r_j – коефіцієнти статусу захисту об'єкта, де 0,5 отримують пам'ятки національного значення, 0,3 – місцевого, 0,2 – без статусу, i – номер району.

Дані для розрахунків для природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних об'єктів наведено в табл. 4, результати розрахунків – у табл. 5.

Таблиця 4. Дані для розрахунків щодо природних та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області

№	Назва району	N_p	z_{i1}	z_{i2}	z_{i3}
1.	Івано-Франківський район	18	2	3	13
2.	Коломийський район	4	-	2	2
3.	Косівський район	21	-	2	19
4.	Верховинський район	7	-	2	5
5.	Надвірнянський район	12	-	3	9
6.	Калуський район	7	1	1	5
	Івано-Франківська область	69	3	13	53

Таблиця 5. Результати розрахунків для природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області

№	Назва району	Щільність об'єктів	W_p	L_p	A_p	Ранг
1.	Івано-Франківський район	0,0046	4,5	1,3687	6,1592	2
2.	Коломийський район	0,0016	1	0,3731	0,3731	6
3.	Косівський район	0,0239	4,4	4,8195	21,2058	1
4.	Верховинський район	0,0056	1,6	0,2842	0,4547	5
5.	Надвірнянський район	0,0064	2,7	0,931	2,5137	3
6.	Калуський район	0,002	1,8	0,3257	0,5863	4
	Івано-Франківська область	0,0049				

Аналізуючи показник щільності природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області бачимо, що найбільше значення він має в Косівському районі. Значно меншим є показник щільності природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних об'єктів має Надвірнянський, Верховинський, Івано-Франківський адміністративні райони. Найменші значення даного показника мають Калуський та Коломийський райони.

За показником комплексної статусної потужності природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів « W_p » найбільшу кількість балів отримує Івано-Франківський та Косівський райони.

Для обрахунку комплексного показника A_K сакралізації простору, який є сумою результатів обрахунків показників сакралізації простору природних (натуральних) і природно-антропогенних та антропогенних ландшафтних комплексів по району. При чому результати обрахунків показника природних сакральних об'єктів по кожному району множимо на 5, оскільки, вважаємо, що їх атрактивність є більшою в порівнянні з антропогенними, бо їх створила сама природа.

$$A_{Ki} = A_{Ai} + 5A_{Pi},$$

де A_{Ki} – комплексний показник сакралізації простору, A_{Ai} – показник сакралізації простору за антропогенними ландшафтними комплексами, A_{Pi} – показник сакралізації простору за природ-

ними та природно-антропогенними ландшафтними комплексами, i – номер району.

Результати розрахунків комплексних показників сакралізації простору представлені в табл. 6.

Таблиця 6. Результати розрахунків комплексних показників сакралізації простору для адміністративних районів Івано-Франківської області

№	Назва району	A_A	A_P	$5A_P$	A_K	Ранг
1.	Івано-Франківський район	136,8540	6,1592	30,796	167,65	1
2.	Коломийський район	94,9401	0,3731	1,8655	96,8056	3
3.	Косівський район	15,5140	21,2058	106,029	121,543	2
4.	Верховинський район	0,3086	0,4547	2,2735	2,5821	6
5.	Надвірнянський район	4,8762	2,5137	12,5685	17,4447	5
6.	Калуський район	30,3345	0,5863	2,9315	33,266	4

Результати обрахунків для деяких антропогенних сакральних об'єктів і комплексів:

Святодухівська церква у м. Рогатині $W=0,4*1+05(0,3*1)=0,55$

Церква Пантелеймона у с. Шевченкове $W=0,3*1+05(0,3*1)=0,45$

Хресто-Воздвиженський скит у с. Маняві $W=0,3*2+05(0,5*1)=0,85$

Костел бернардинів та монастир у смт. Гвіздець $W=0,3*2+05(0,5*1)=0,85$

Церква св. Миколая у с. Бережниці (найвисокогірніша 913 м) $W=0,2*1+05(0,3*1)=0,35$

Синагога у м. Болехові $W=0,1*1+05(0,2*1)=0,2$

Гошівський монастир $W=0,2*2+05(0,5*1)=0,65$

Церква Св. Параскеви 1807 р. у с. Церківна $W=0,1*1+05(0,3*1)=0,25$

Кірха в с. Нова Липівка $W=0,1*1+05(0,2*1)=0,2$

Оцінка природних та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів:

Скелі Довбуша $W=0,5$

Блаженний Камінь $W=0,5$.

Для візуалізації результатів дослідження в межах області розроблена картосхема (рис. 3). Отже, нами була виявлена залежність територіальної диференціації сакральних ландшафтних комплексів від геопросторових відмінностей демографічного та природно-географічного становища.

Висновки. З метою оцінки туристсько-рекреаційного значення сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області використано математичні методи, завдяки яким розраховано комплексний показник сакралізації простору, для знайдення якого, у свою чергу, обчислено й застосовано

деякі часткові показники, зокрема комплексної статусної потужності антропогенних сакральних ландшафтних комплексів і коефіцієнт локалізації сакральних ландшафтних комплексів. За допомогою методу бальної оцінки виявлено, що найвищим показником комплексної статусної потужності антропогенних сакральних ландшафтних комплексів характеризується Івано-Франківський адміністративний район, а найбільшим значенням коефіцієнту локалізації антропогенних сакральних ландшафтних комплексів – Коломийський. За показником комплексної статусної потужності природних (натуральних) та природ-

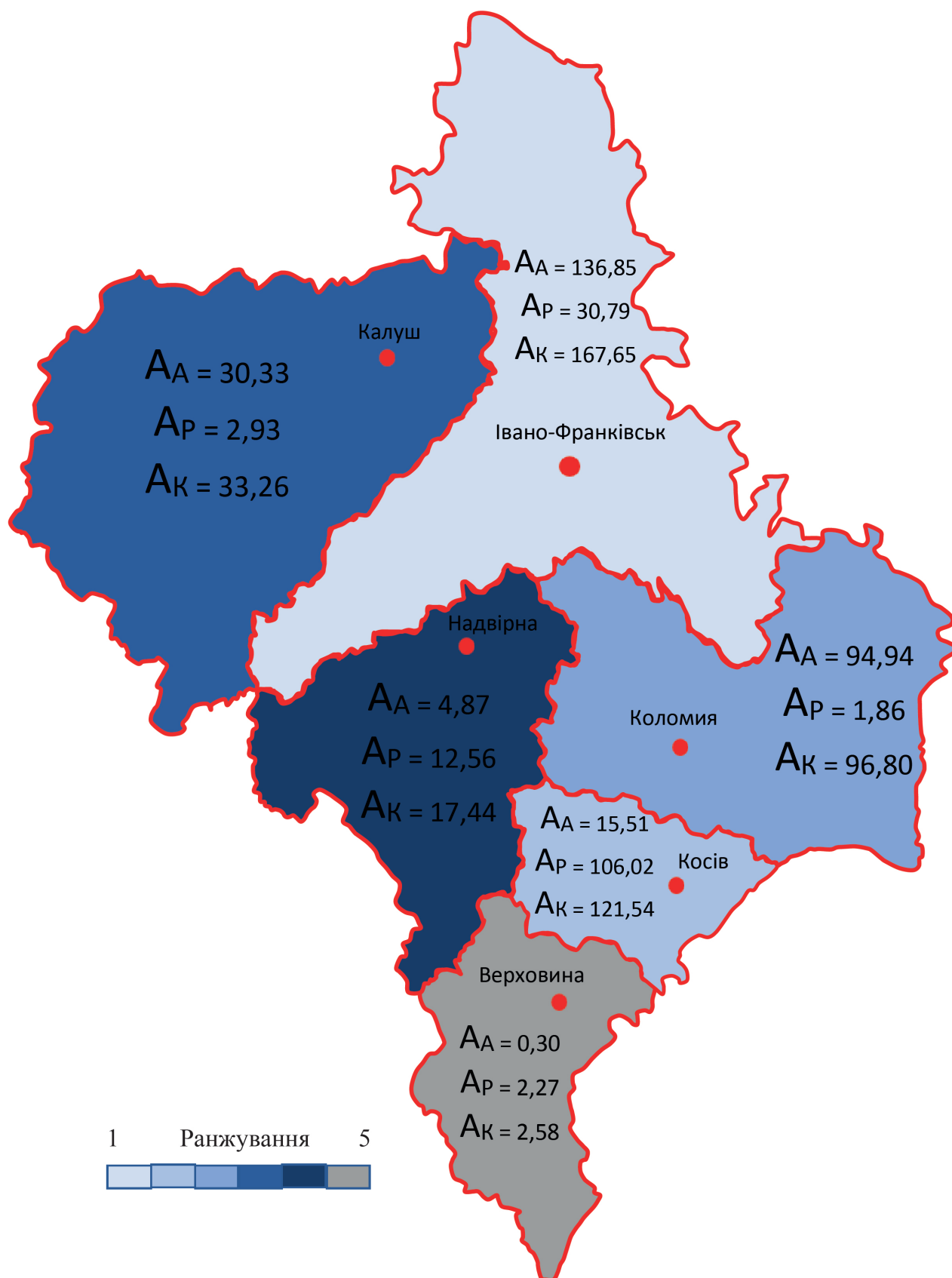

Рис. 3. Картохема результатів оцінки сакральних об'єктів Івано-Франківської області (розроблено автором)

но-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів найбільшу кількість балів отримує Івано-Франківський та Косівський райони. За щільністю природних (натуральних) та природно-антропогенних сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області найбільше значення має Косівський район. Найвищий комплексний показник сакралізації простору отримав Івано-Франківський район.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати оцінювання туристсько-рекреаційного потенціалу

сакральних ландшафтних комплексів Івано-Франківської області дасть змогу вдосконалити існуючі та розробити нові маршрути туристських подорожей теренами Прикарпаття, що має сприяти залученню інвестицій у регіон, а отже – позитивно відбитися на його соціально-економічному розвитку. Крім того, аналогічні дослідження туристської привабливості сакральних ландшафтних комплексів із застосуванням математичних методів можна проводити для інших регіонів України та зарубіжжя.

Список використаних джерел

- Воловик, В. М. (2013). Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування: Воловик В.М. (2013). Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування. Вінниця. ТОВ «Вінницька міська друкарня». 464.
- Гродзинський, М. Д. (2005). Knowledge of the landscape. Київ. 2. 400.
- Денисик, Г. І. (2012). Антропогенне ландшафтознавство. I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця. Едельвейс і К. 306.
- Денисик, Г. І. (2015). Антропогенне ландшафтознавство. II. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 328.
- Денисик, Г. І., Воловик В. М., Яцентюк Ю. В., та Кізюн А. Г. (2022). Моделі сакрального простору. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія». 53. 93-103.
- Канська, В. В., та Мокрій М. І. (2019). Культурні споруди в структурі єдиної мережі антропогенних заповідних об'єктів Західного Поділля. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 31. 1-2. 94-101.
- Канська, В. В. (2010). Конструктивно-географічний аналіз антропогенних історико-археологічних заповідних об'єктів Поділля. Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія. 21. 105-111.
- Мезенцев, К. В., та Когатько Ю. Л. (2009). Методи дослідження географії релігії: доцільність використання, систематизація, потенціал картографічного та центрографічного методів. Вісник Київського університету. Сер. Географія. 56. 31-36.
- Міщенко, О. В. Сакральний ландшафт: зміст та функції. (2018). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Серія Географія. 1(70). 83-88.
- Міщенко, О. В. (2019). Сакральний ландшафт: класифікація та інтерпретація. Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. 808. 40-43.
- Отрошко, Л. Г. (2012). Теоретико-методологічні засади дослідження сакральної символіки в українознавстві. Український альманах. 7. 184-185.
- Хіміч, М. І. (2023). Суспільно-географічні передумови формування сакральної сфери Івано-Франківської області. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». 18. 31-46.
- Хіміч, М. (2022). Передумови та туристсько-рекреаційне значення сакралізації пам'яток неживої природи в Івано-Франківській області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. 2. (53). 89-99.
- Шаблій, О. І. (2001). Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів. Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка. 744.
- Шевчук, Л. Т. (1999). Сакральна географія. Львів. Видавн. Львів. ун-ту. 160.
- Foucault M., & Miskowicz J. Of Other Spaces. Diacritics, 16(1). 1986. 22-27. <https://doi.org/10.2307/464648>
- Mishchenko, O. (2018). Classification scheme of sacred landscapes. European Journal of Geography. 9 (4). 62-74.
- Park, C. C. (1994). Sacred worlds: An introduction to geography and religion. London, 347.

References

- Volovyk, V. M. (2013). Etnokulturni landshafty: regionalni struktury i pryrodokorystuvannia [Ethnical and cultural landscapes: regional structures and nature using]. Vinnytsia: TOV "Vinnytska miska drukarnia". 464. [in Ukrainian].
- Hrodzynskiy, M. D. (2005). Piznannia landshaftu: u 2 t. [Knowing landscape: in 2 v.]. 2. Kyiv 400. [in Ukrainian].
- Denysyk, H. I. (2012). Antropohenne landshaftoznavstvo. Chastyna I. Globalne antropohenne landshaftoznavstvo [Anthropogenic landscape studies. Part I. Global anthropogenic landscape studies]. Vinnytsia: Edelweis i K°. 306. [in Ukrainian].
- Denysyk, H. I. (2015). Antropohenne landshaftoznavstvo. Chastyna II. Regionalne antropohenne landshaftoznavstvo [Anthropogenic landscape studies. Part II. Regional anthropogenic landscape studies]. Vinnytsia: Vinnytsia regional printing-house. 328. [in Ukrainian].
- Denysyk, H. I., Volovyk, V. M., Yatsentiuk, Yu. V. & Kiziun, A. H. (2022). Modeli sakralnoho prostoru [Models of the sacred space]. Herald of the Kharkiv National University named after V. N. Karazin, series "Geology. Geography. Ecology" (53). 93-103. [in Ukrainian].
- Kanska, V. V. & Mokriy, M. I. (2019). Kultovi sporudy v strukturi yedynoyi merezhi antropohennykh zapovidnykh obyektiv Zakhidnoho Podillia [Cult buildings in the structure of the united net of anthropogenic reserved objects of Western Podillia]. Proceedings of the VSPU named after Mykhailo Kotsiubynskiy, series "Geography". 31, #1-2. 94-101. [in Ukrainian].
- Kanska, V. V. (2010) Konstruktyvno-heohrafichni analiz antropohennykh istoryko-arkheolohichnykh zapovidnykh obyektiv Podillia [Constructive and geographical analysis of anthropogenic historical and archaeological protected objects of Podillia]. Scientific notes of Vinnytsia Pedagogical University. Ser. Geography. Issue 21. P. 105-111. [in Ukrainian].
- Mezentsev, K. V. & Kohatko, Yu. L. (2009). Metody doslidzennia heohrafii relihii: dotsilnist vykorystannia, systematyzatsiia, potentsial kartohrafichnoho ta tsentrografichnoho metodiv [Methods of researching geography of religions: expedience of using, systematization, potential of the cartographical and centrographical methods]. Herald of the Kyiv university, series "Geography". 56. 31-36 [in Ukrainian].
- Mishchenko, O. V. (2018). Sakralnyi landshaft: zmist ta funktsii [Sacral landscape: contents and functions]. Herald of the Kyiv university, series "Geography". 1(70). 83-88. [in Ukrainian].
- Mishchenko, O. V. (2019). Sakralnyi landshaft: klasyfikatsiia ta interpretatsiia [Sacral landscape: classification and interpretation]. Herald of the Chernivtsi university. 808. Geography. 40-43 [in Ukrainian].
- Otroshko, L. H. (2012). Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia sakralnoii symvoliky v ukrainoznavstvi [Theoretical and methodological fundamentals of researches of the sacral symbolic in Ukrainian studies]. Ukrainyskyi almanakh. 7. 184-185 [in Ukrainian].
- Khimich, M. I. (2023). Suspilno-heohrafichni peredumovy formuvannia sakralnoii sfery Ivano-Frankivskoi oblasti [Society and geographical conditions of shaping the sacral sphere of the Ivano-Frankivsk region]. Scientific herald of the Kherson State university, series "Geographical sciences". 18. 31-46 [in Ukrainian].
- Khimich, M. I. (2022). Peredumovy ta turystsko-rekreatsiine znachennia sakralizatsii pamiatok nezhyvoi pryrody v Ivano-Frankivskii oblasti [Prerequisites and tourist and recreational significance of the sacralization of monuments of inanimate nature in the Ivano-Frankivsk region]. Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Ser. Geography. 2. (53). 89-99 [in Ukrainian].
- Shablii, O. I. (2001). Suspilna heohrafia: teoriia, istoriia, ukrainoznavchi studii [Society geography: theory, history, Ukrainian studies]. Lviv: Publishing centre of the Lviv university [in Ukrainian].
- Shevchuk, L. T. (1999). Sakralna heohrafia [Sacral geography]. Lviv: Publishing centre of the Lviv university. 160. [in Ukrainian].
- Foucault, M., & Miskowicz, J. (1986). Of Other Spaces. Diacritics, 16(1). 22-27. <https://doi.org/10.2307/464648>
- Mishchenko, O. (2018). Classification scheme of sacred landscapes. European Journal of Geography. 9 (4). 62-74.
- Park, C. C. (1994). Sacred worlds: An introduction to geography and religion. London. 347.